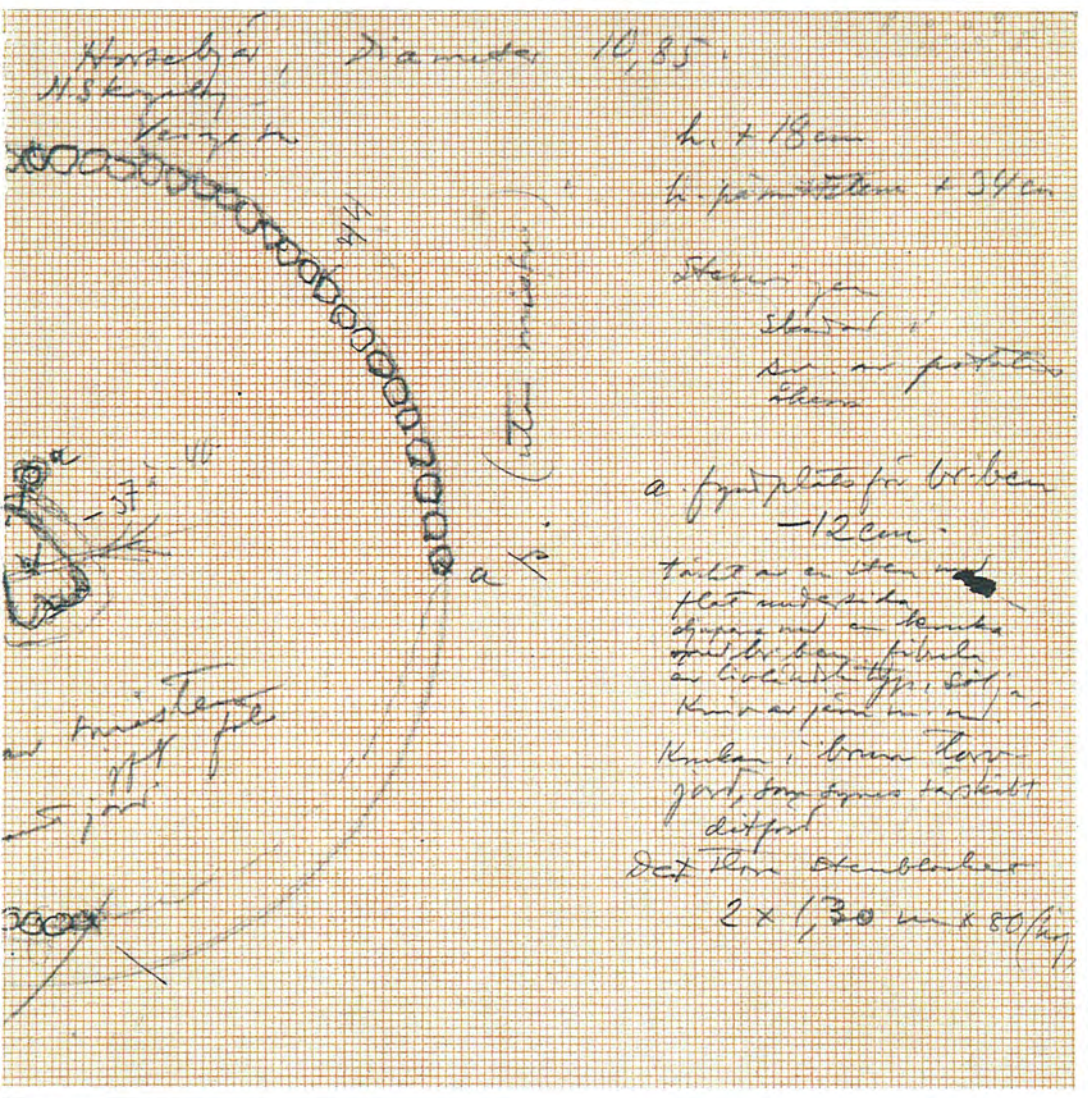

Utskrift 6

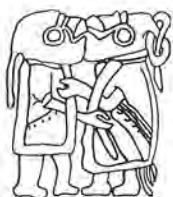
Gravfält vid Skogaby, Veinge socken, Halland.

Arkeologisk fältritning av T. J. Arne 1925.

Ur T. J. Arnes arkiv, ATA. Foto: ATA.

Utskrift 6

- 2 **Redaktionellt** ERIK ROSENGREN
- 4 **I fruktbarhetens tecken** ANNE CARLIE
- 32 **Spår av spår** LENNART CARLIE
- 50 **Den sena järnåldern i Halland** FREDRIK SVANBERG
- 76 **Järnålderns okända gravar i södra Halland** PÅVEL NICKLASSON
- 88 **I Arnes fotspår i Veinge** PÅVEL NICKLASSON
- 102 **Jakten på den försvunna borgen** PER WRANNING

Utskrift ges ut av Stiftelsen Hallands läns museer, Uppdragsverksamheten, Tollsgatan, 302 31, Halmstad. Besöksadress: Hamngatan 35. Telefon: 035-16 04 00 Fax: 035-18 60 67 E-post: hallmus@algonet.se Artiklar till Utskrift välkomnas på maskinskrivna manuskript eller 3,5" disketter. Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll. Manusstopp för Utskrift nr 7 är 31 mars 2000. Redaktör för detta nummer: Tina Fors. © Stiftelsen Hallands läns museer och respektive författare. Engelsk språkgranskning: Alan Crozier. Grafisk formgivning: Hans Helander. Tryck: Norra Skåne Offset. ISSN 1102-7290

Abstract

The unknown Iron Age graves of southern Halland – a survey

BY PÅVEL NICKLASSON

This essay is a compilation of the Iron Age graves known from southern Halland. It was one of the first steps in the research project "The Unknown Iron Age Graves of Halland" to investigate how many Iron Age graves were previously known and what they looked like. The investigation shows that there are graves from all Iron Age periods, but the material is unevenly distributed between periods. The emphasis in the essay is on chronology, with an attempt to date every single grave as closely as possible. Most excavations of graves have been limited and only one or a couple graves are known from each location. No cemetery has been totally excavated. This is of course a serious limitation of the material. The biggest excavation has been carried out at Skalla in Veinge parish. Several graves were excavated on three separate occasions. In between, parts of the cemetery were destroyed by gravel extraction. The material from the different campaigns is analysed. Another cemetery at Skogaby in Veinge parish is discussed in another essay in this volume.

The essay shows that there is a need for a research strategy to be able to learn more about Iron Age burial customs in southern Halland. Some research excavations of well-chosen sites should be the first step to increase our knowledge of Iron Age burials in southern Halland.

Järnålderns okända gravar i södra Halland – en översikt

Ett delprojekt i det arbete runt halländska gravar som Fredrik Svanberg och jag har initierat är att kartlägga hur mycket gravar som blivit arkeologiskt undersökta samt de lösfynd som i olika sammanhang framkommit och som kan tolkas utgöra rester av förstörda gravar. I den här artikeln ges en kronologisk genomgång av fyndmaterialet från järnåldern. Indelningen är i perioderna äldre förromersk järnålder, yngre förromersk järnålder, äldre romersk järnålder, yngre romersk järnålder, folkvandringstid, vendeltid och vikingatid. Förutom den äldre förromerska järnåldern omfattar varje period cirka 200 år. Syftet är att utifrån det existerande fyndmaterialet upprätta en provisorisk gravkronologi i södra Halland och en översikt över de gravfynd som gjorts i området. Givetvis kan det finnas fynd som jag förbisett i min genomgång. Det finns till exempel en del lösfynd som kan härstamma från gravar, men som jag valt att utelämna. Det här kan sägas vara den kunskapsbas som projektet järnålderns okända gravar arbetar mot.

Forskningshistoriskt sett är den ende som systematiskt ägnat sig åt järnålderns gravmaterial i Halland Holger Arbman (1954).

Sedan hans tid har dock ett större antal grävningar berört gravar och gravfält från järnålder som fyllt ut några av de kronologiska luckorna i Arbmans sammanställning. Bo Strömberg har studerat de yttre gravformernas regionalitet i Västsverige under yngre järnålder, där bristerna i det sydhalländska materialet poängteras.

Arbmans sammanställning över gravfynd är i mångt och mycket heltäckande. Han arbetade inom en arkeologisk tradition som upprätthöll det arkeologiska materialets betydelse. En nackdel som gör hans uppgifter svårarbetade om man vill detaljstudera fynden är att han inte uppger katalognummer för fynd eller var han har fått fram fynduppgifter. I vissa fall får man intrycket av att han kan ha använt sig av muntliga uppgifter eller privata uppgiftslämnare, eftersom uppgifterna helt saknas hos andra noggranna uppgiftslämnare om halländsk forntid som Victor Ewald och Lennart Lundborg. Detta medför att det ibland nästan är ogörligt att spåra och kontrollera de fynd som han har med. Hans arbete saknar även en enhetligt utformad katalog. Jag har i görligaste mån försökt att kontrollera och verifiera hans

uppgifter. I vissa fall har jag överhuvudtaget inte kunnat återfinna de fynd eller uppgifter som Arbman nämner. I några fall har jag kunnat konstatera att han har direkta fel eller feldateringar bland uppgifterna. Detta gör att jag i vissa fall betraktar hans uppgifter med viss skepsis.

Jag har konsekvent endast tagit med fynd som med stor sannolikhet härrör från gravar. Med detta menar jag arkeologiskt undersökta fynd, fynd som påträffats vid markarbeten eller plöjning men som blivit efterundersökta av arkeologer samt fynd där det åtminstone föreligger uppgifter om att de skall ha påträffats "i svart jord", "i stenrör", "bland benknotor" eller i annat sammanhang som gör att man med fog kan sluta sig till att det bör ha rört sig om en grav.

1. Äldre förromersk järnålder

Detta är en problematisk period vad gäller gravmaterial inte bara i södra Halland utan i stora delar av Sverige. Perioden har framhållits som den fyndtomma och det är ett gammalt forskningsfält att knyta ihop den yngre bronsålderns material med det från yngre förromersk järnålder. Från södra Halland finns inga gravar med artefakter daterbara till denna period. Vad man kan spekulera i är att bronsålderns flatmarksgravskick sträcker sig in i äldre förromersk järnålder. Metallartefakter från äldre förromersk järnålder är i allmänhet mycket ovanliga i gravar. Det kan därför vara så att flatmarksgravar med vad man menar är typisk bronsålderskeramik mycket väl kan härröra från äldre förromersk järnålder. Ett i detta sam-

manhang mycket viktigt material undersöktes 1990-1991 av Bo Strömberg och Jörgen Streiffert vid Sannarp i Årstad socken. Här påträffades gravar både från bronsålder och förromersk järnålder (Streiffert, Strömberg 1998). Gravarna är osteologiskt analyserade och kan knytas till en närbelägen boplatz. Gravfältet visar likheter med flera undersökta platser norr om Ätran.

2. Yngre förromersk järnålder

Under denna period dominerar flatmarksgravskicket i större delarna av Sverige. Så även i Halland. Tills för några år sedan var denna period okänd vad gäller gravmaterial. Numera föreligger tre delundersökta gravfält från perioden. Ett från Lynga i Harplinge socken (Wattman 1997), ett från Mellby i Laholms landsförsamling (Munkenberg 1994) samt ett från Skogby i Holms socken (Jerkemark 1996). På det förstnämnda gravfältet undersöktes fem gravar och på det andra tio. Vid Skogby framkom tre gravar. Ingen grav från Skogby innehöll keramik. Detta kan ha en kronologisk betydelse. En av gravarna gav en kalibrerad C-14 datering till 165-30 BC.

Dessa gravfält har det gemensamt att de innehåller få artefakter av metall. Metallföremål är de bästa för dateringsändamål. Från Lyngagravfältet härrör en trekantsfibula. Dessa dateras till äldre delen av yngre förromersk järnålder. Från Mellby kommer ett bronsföremål som kan tolkas som delar av en förromersk dräktånål. Graven har C-14 analyserats och daterades till 180-120 BC (kalibrerat med ett sigma). Dateringen

av gravarna måste därför i hög grad bygga på keramiken och blir därmed grövre. Åtminstone ett av kärnen från Lynga och ett från Mellby har den för den yngre förromerska järnåldern typiska fasetterade mynningen.

Dessa gravfält är sannolikt inte totalundersökta. Vid Lynga iakttoogs i anslutning till den undersökta ytan en förhöjning i åkern som tolkades som en eventuell grav. Hur stora dessa gravfält kan ha varit går inte att uppskatta. Från norra Halland och Västergötland finns gravfält från denna period på vilka man har påträffat hundratals gravar. Gravarna från förromersk järnålder brukar kallas flatmarksgravar. Detta på grund av att man sällan påträffar någon synlig markering ovan jord. Dock har man på flera gravfält iakttagit att gravar inte har anlagts så att de stört varandra. Bland annat diskuterar Munkenberg detta faktum för Mellbygravarna. Detta tyder på att det kan ha funnits markeringar ovan jord av förgängligt material.

Det finns ytterligare en grav daterbar till yngre förromersk järnålder. Det är en sekundärgrav i en bronsåldershög i Ala i Laholms landsförsamling undersökt av Ewald (Ewald 1929). Graven innehöll en trekantsfibula.

3. Äldre romersk järnålder

Från äldre delen av perioden finns få daterbara gravar. Sannolikt fortsätter man flatmarksgravstraditionen från föregående period med få gravgåvor av metall. Den enda grav som säkert kan dateras till period B1 är en grav från Hov i Ysby socken (Andersson 1976). Denna innehöll en skära, en kniv som sannolikt är en skinnbearbetningskniv

samt remdelar. Graven var anlagd i ett keramikkrärl. Gravgåvorna är typiska för inledningen till romersk järnålder. Graven blev osteologiskt bestämd som innehållande en vuxen man. Tidigare har man påträffat en upplöjd grav från Hov i Ysby socken. Fyndet kan ses som en indikation på att det kan finnas ett större gravfält i området. Platsen ligger på en höjd intill Lagan. Det finns ytterligare en flatmarksgrav från Hov, troligen från ett annat gravfält. Dessvärre råder en viss förvirring om fyndet. Graven framkom 1945 och efterundersöktes av Erik Salvén. Fyndplatsen angavs som "125 m sydöst om manuset till gården Hov nr 3". Vid grävningen skulle en keramikurna med brända ben ha påträffats. Exakt var dessa gravar låg är något osäkert. I fornminnesregistret finns under fornlämning 15 i Ysby socken en uppgift om flatmarksgravar på en ungefärlig platsangivelse. Det kan röra sig om Salvéns fynd. Då borde platsen kunna lokaliseras mer exakt. Ytterligare förvirring blir det i och med att det finns två keramikurnor bokförda med samma fyndnummer på SHM. Salvéns rapport nämner däremot endast ett krärl. Arbman uppger emellertid att den ena urnan stod inuti den andra (Arbman 1954 s.136). Båda keramikkrärlen bör typologiskt dateras till romersk järnålder.

Det är först under period B2 som grav- och lösfyndsmaterialet blir mer omfattande. Generellt sett blir det vanligare med gravgåvor av metall under denna period. Arkeologiskt undersökta gravar från perioden finns från två av de största gravfältundersökningarna i södra Halland, en från Skalla i Vessige socken och en från Skogaby i Veinge socken (Nicklasson denna volym).

Det föreligger flera arkeologiskt undersökta sekundärgravar i bronsåldershögar. Dessa dateras i huvudsak till romersk järnålder. Från Kårarp i Övraby socken (Lundborg 1972 s.57ff) härrör en grav som innehöll en fibula av brons daterad till äldre romersk järnålder. En sekundärt anlagd grav intill en bronsåldershög påträffades invid Skälmshögen i Vapnö socken (Arbman 1954 s.135f). Denna grav innehöll förutom keramik och brända ben även delar av en benkam. Förmodligen skall den dateras något senare till inledningen av yngre romersk järnålder. Vid en arkeologisk utredning och förundersökning påträffades sannolikt ett flertal flatmarksgravar med trolig datering till äldre järnålder (Wranning, Carlie 1995a, Wranning, Carlie 1995b). Dessa låg i direkt anslutning till Skälms hög. Endast en grav undersöktes vid detta tillfälle och det är viss osäkerhet om dateringen av denna och de andra iakttagna gravarna. Ewald undersökte 1927 en bronsåldershög vid Ala i Laholms landsförsamling. I denna påträffades sammanlagt fem sekundära brandgravar i högens topp (Ewald 1929. Av dessa kan tre dateras närmare. En innehöll brända ben, keramik samt en trekantsfibula och skall, som ovan noterats, dateras till yngre förromersk järnålder. Två av de andra gravarna innehöll förutom brända ben även keramik klart daterbar till romersk järnålder. De återstående två sekundärgravarna innehöll endast brända ben och svårdaterbar keramik. Stratigrafiskt bör dock dessa kunna dateras till äldre järnålder även de.

Det förefaller som om sekundärgravar från äldre järnålder inte direkt är ovanliga i och omkring bronsåldershögar. Det finns

även ett sekundärt gravfynd från en hållkista i hög. Det rör sig om en vapengrav från period B2 från Klockaregården i Enslövs socken, undersökt av Lagergren 1880. Frågan är hur man skall se på detta fenomen. Skall man se det som ett utslag på gravfältskontinuitet från bronsålder in i äldre järnålder, därmed implicerande någon form av bebyggelsekontinuitet? På nuvarande kunskapsbas vill jag vara något försiktigare. För att dra en sådan slutsats skulle större undersökningar runt någon höglokal behövas. Hittills har man oftast koncentrerat den arkeologiska fältinsatsen endast till själva gravhögen. Om man skall tala om gravfältskontinuitet bör man påträffa fler gravar runt bronsåldershögarna.

Gravfältet vid Skalla i Vessige socken är den lokal på vilken de mest omfattande undersökningarna av järnåldersgravar ägt rum. Tre undersökningar ägde rum på gravfältet, 1961 (Lundborg), 1966 (Thålin) och 1971 (Johnson). Den mesta informationen är hämtad från arkivuppgifter från grävningar. Det finns två kortfattade redogörelser för delar av undersökningarna (Johnson 1972, Lundborg 1961).

Vid 1961 års undersökning grävdes en domarring och en stensättning. Runt domarringen framkom flera andra anläggningar. Ytterligare en domarring skall ha funnits cirka 150 meter söder om åshöjden enligt Bexell.

A1: Domarring 13 m i diameter. 10 stenar. I centrum av domarringen framkom ett område med brända ben, sot, keramik och ett bronsföremål.

A2: (Sannolikt skelettgrav, författarens

- tolkning utifrån arkivritningar). Stenspackning cirka 3x1,5 m. Fyndtom.
- A3: Rest sten intill sten i domarringen 0,55 m hög. Brända ben i nedgrävning intill denna.
- A4: Stensättning. I småstenspackning påträffades keramik på flera ställen. Denna skall sannolikt dateras till folkvandringstid.
- A5: Mindre stenspackning intill sten i domarringen. Grav? Två järnfragment påträffades.
- A6: Hällkista i stensättningen A4. Fem mindre järnfragment påträffades. (Skelettgrav? Författarens tolkning utifrån arkivritningar).
- A7: Rest sten 0,4 m hög. Brända ben påträffades vid denna.
- A8: Under en 0,3 m stor oval sten påträffades keramik.
- A9: Brandgrop intill rest sten i domarringen. Brandlager. Keramik, brända ben och bronsring. Graven omörd av den resta stenen. Den bör vara äldre än domarringen. Ringen ev. daterbar till yngre romersk järnålder eller folkvandringstid.
- A10: Bengrop. Järnnit, keramik till 2 kärl och brända ben. Datering folkvandringstid.

Dateringarna efter Lundborg 1961.

Vid 1966 års grävning undersöktes en stensättning. I stensättningen påträffades 11 gravgömmor. Grav 1-11. De övriga gravarna påträffades utanför stensättningen i grustagskanten. Stensättningen var cirka 19 meter i diameter. I SSV fanns en rektangulär utbygg-

nad cirka 7,5 meter stor. Gravarna är osteologiskt analyserade av Hans Sellstedt.

- Grav 1: brända ben och keramik. Kvinna 40-50 år.
- Grav 2: brända ben keramik. Människa.
- Grav 3: brända ben, rakkniv av brons.
- Grav 4: brända ben, keramik, harts-tätning, järnfragment. Man 40-50 år.
- Grav 5: keramikkärl med lock, brända ben, bronsstyla, bronsstråd. Barn 10-12 år.
- Grav 6: keramik, brända ben. Barn?
- Grav 7: keramik, brända ben, rygg-tappsskära, järnfragment. Kvinna 35-40 år.
- Grav 8: keramik, brända ben, dubbelknapp.
- Grav 9: brända ben, bronssåg. Barn 3-5 år.
- Grav 10: brända ben, järnkniv, keramik från 3 kärl, kvartsit, flinta. Två individer: man 25-35 år, man 40-50 år.
- Grav 11: brända ben. Människa.
- Grav 12: keramik 2 kärl, brända ben, kol, skärviga stenar. Man 30-35 år.
- Grav 13: svärd, skölddelar, lans, brända ben. Man under medelåldern.
- Grav 14: keramik, brända ben. Man 40-50 år.

Vid 1971 års grävning undersöktes tre stensättningar (rösen enl. utgrävaren.) RAÄ nr 32, 99, 100. RAÄ 32. Avlångt flackt röse 8x3,5m. Fynd av keramik och bronsplatta.

Utanför anläggningen påträffades 3 stolphål och 5 brandgravar. Rapporten tämligen ofullständig.

- A1: brända ben, keramik.
- A2: brända ben.
- A3/4: stolphål?
- A5: keramik med matoffer?
- A6: urnebrandgrav. Keramik, brända ben.
- A7: brända ben.
- A8: urnebrandgrav brända ben, keramik.
- RAÄ 99: hög.
 - A2: brända ben, järnföremål.
 - A3: oval stensättning brända ben keramik. Datering äldre romersk järnålder.
 - A4: keramik, brända ben.
- RAÄ 100: hög eller stensättning.
 - A1: skelettgrav med bortmultnat skelett, centralgrav, keramik.
 - A2: brända ben keramik
 - A4: keramik, brända ben spridda.
- A2: keramik och brända ben.
- A3: spetsoval stensättning 2 keramikkarl. Ytterligare fynd i graven, bland annat ett arabiskt mynt och en glaspärla.

Sammanställningen visar att fynd från flera olika perioder påträffats på gravfältet. De äldsta fynden härrör från bronsålder och de yngsta från vikingatid. Kritik kan riktas mot dåtidens grävmetodik. Undersökningarna föranleddes av utvidgningar av ett grustag. De arkeologiska undersökningarna kom endast att omfatta ett fåtal ovan mark synliga anläggningar och områden i omedelbar anslutning till dessa. Detta innebär med största sannolikhet att ett mycket stort antal gravar som inte haft synliga gravöverbyggnader

blivit helt förstörda. Detta kan medföra att gravar från perioder under vilka man inte byggt större gravöverbyggnader helt har undgått att bli undersökta. De arkeologiska undersökningarna omfattar tre från varandra åtskilda ytor. Dessa går inte att direkt knyta till varandra genom horisontalstratigrafiska iakttagelser. Man kan ju spekulera om gravar från de saknade perioder ligger i de områden som släpptes utan antikvarisk bevakning.

Domarringen och omgivande yta som undersöktes 1961 innehöll ett kronologiskt enhetligt material från yngre romersk järnålder och folkvandringstid. Vapengraven från äldre romersk järnålder framkom bland gravar från bronsålder. Även från grävningen vid RAÄ 32 och 100 påträffades gravar som skall dateras till romersk järnålder. Fynden från vikingatid framkom inte i en gravgömma. De ger emellertid en indikation på att gravfältet varit känt och på något sätt nyttjats även under denna period.

En fråga som väcks av studiet av Skallagravfältet är skelett kontra brandgravar. Samtliga säkra järnåldersgravar i södra Halland är brandgravar. Att det finns skelettgravar från flera av järnålderns perioder vet vi från andra delar av Skandinavien. Sannolikt gör den dominerande sandiga jorden att skelett inte bevaras i området. I bronsåldershögar finns det till exempel få, om några bevarade skelettrester. Flera av anläggningarna från Skallagravfältet skulle på grund av sin utformning kunna tolkas som skelettgravar. Särskilt gäller det för Lundborgs undersökning av domarringen 1961.

Den närmaste parallell man kan hitta till detta gravfält är gravfältet Sannagård som

undersökts av UV-Väst (Artelius 1996). Även på detta gravfält påträffades gravar från flera av järnålderns perioder.

Det finns även några vapengravar som skall dateras till äldre romersk järnålder. Det äldsta fyndet härrör från Klockaregården i Enslövs socken, undersökt 1880. I denna grav påträffades ett ihopvikt svärd, en lansspets samt skölddelar. Samtida med denna grav är den ovan nämnda vapengraven från Skallagravfältet i Vessige socken. Denna grav innehöll en identisk vapenuppsättning. Förutom dessa fynd finns en sköldbuckla från Påarp i Trönninge socken.

Arbman nämner ytterligare ett eventuellt gravfynd från Harplinge socken "nära stranden". Det skulle bestå av ett svärd, en lansspets samt två sköldbucklor. Detta fynd har jag dock inte kunnat återfinna och jag har inte heller kunnat hitta några arkivuppgifter om det. Arbmans uppgift är därmed osäker. Dessa är de enda säkra vapengravarna från äldre järnåldern. Typologiskt hör de samtliga hemma under en kort tidsperiod, senare delen av period B2. Detta är ett återkommande fenomen vad gäller vapengravar. På flera ställen i landet anläggs vapengravar endast under begränsade tidsperioder. Varför saknas under andra perioder vapen helt i gravar? Från hela järnåldern finns ytterligare endast ett vapenfynd som kan härröra från en grav. Det rör sig om ett vendeltida fynd från Lejeby i Laholms landsförsamling, se nedan.

Det finns en osäker arkivuppgift om ett järnsvärd och lerurna i en gravhög från Skrea socken (Lundqvist 1996 s.29). Eftersom fynden inte finns bevarade går den eventuella gravens inte att datera.

4. Yngre romersk järnålder

Denna period är i flera ställen i landet sämre företräd vad gäller gravfynd. I Halland finns inga gravar med metallfynd som går att datera till perioden. Som helhet är yngre romersk järnålder en problematisk period. Flera boplatsundersökningar, bland annat den stora undersökningen vid Brogård utanför Halmstad (Carlie 1992), visar på att det under perioden finns ett stort antal boplatser av varierande storlek. Gravmaterialet ger dock en helt annan bild med ytterst få fynd. Detta är en intressant motsägelse i det arkeologiska materialet som är värd att arbeta vidare med. Varför saknas gravarna från en period med minst lika stor bosättning som perioderna före och efter? En så pass stor boplatz som den vid Brogård borde ha avsatt ett eller flera större gravfält. Dock finns inga fynd som kan visa var dessa kan ha legat. Det finns inte heller några säkra indikationer på var sådana gravfält kan ha legat.

Montelius grävde 1873 ut en grav på det stora Påarpsgravfältet. I denna hittade han en keramikurna och två knivar. Keramiken daterar graven till senare delen av yngre romersk järnålder.

En annan grav som sannolikt kan dateras till yngre romersk järnålder är en stensättning från Harplinge, RAÄ 32 som grävdes ut av Stenfell 1978 (Stenfell 1979). Stensättningen var cirka 16 meter i diameter och innehöll en brandgrav med delvis hårt bränt inventarium som försvårar identifiering av föremålen. Föremålsuppsättningen består av en svårt skadad fibula och eventuellt andra föremål av brons som inte går att identifiera. Också keramiken från graven är svårt frag-

menterad och svårarbetad. Dessutom finns 17 pärlor av glas och bergkristall samt en sländtrissa av bärnsten i graven. Att denna grav skall dateras till yngre romersk järnålder är på grund av det fragmentariska fyndmaterialet något osäkert.

Graven från Harplinge har ett relativt rikt gravinventarium jämfört med gravarna från föregående period. Detta stämmer med den övergripande bilden av yngre romersk järnålder i Sydsverige som helhet. De få gravar som finns är i flera fall riktiga praktgravar, mer normalt utrustade gravar lyser emellertid med sin frånvaro. Dateringen av Harplingegraven måste dock anses som något osäker. Den kan härröra från en senare del av järnåldern.

5. Folkvandringstid

Till denna period har man ofta fört domarringar. I Halland har den på Skallagravfältet undersökta domarringen tidigare redovisats. Förutom denna undersökte Victor Ewald en domarring vid Göstorp i Veinge socken 1923. I denna framkom endast brända ben, en keramikbit och kamfragment. I Enslövs socken skall minst tre urnor och brända ben ha påträffats under restaureringen av en domarring vid Virshult. En solitärt liggande grav från undersökningen av Brogård innehöll brända ben samt en korsformad fibula av järn (Carlie 1992 s.37).

Nyligen undersökte Lars Lundqvist och författaren en sannolikt folkvandringstida grav i Heberg i Årstad socken. Graven var rikt utrustad och kommer att publiceras av Lundqvist.

6. Vendeltid

Några lösfynd härrör sannolikt från förstörda gravar. Arbman nämner till exempel ett fynd av en liten silverfibula, ett eneggat och ett tveeggat svärd från Lejeby i Laholms landsförsamling. Dock har han inte rätt ut fynden riktigt. Fibulan är ett lösfynd från äldre romersk järnålder. De båda svärderna är mycket dåligt bevarade men bör föras till vendeltid. Arbman daterar dock hela fyndsamlingen till romersk järnålder (Arbman 1954 s.138). Kanske skall svärderna sammanföras med den guldknapp till ett vendeltida svärd som också härrör från Lejeby. Det kan i så fall röra sig om en vendeltida praktgrav.

Från Söndrum finns ett Berdalsspänne som lär ha hittats intill Stegelhögen och de där befintliga resta stenarna. Sannolikt rör det sig om ett gravfynd. På denna plats genomförde jag och Fredrik Svanberg under våren 1998 en mindre undersökning som resulterade i att ett gravfält från yngre järnålder delvis grävdes ut (Svanberg 1999).

7. Vikingatid

Till vikingatid skall ett treflikigt spänne från Ösarp i Laholms landsförsamling föras. Det är framkommet utan antikvarisk kontroll men skall ha påträffats i svart jord, vilket gör att man med viss säkerhet kan klassa det som ett gravfynd.

I Menlösa i Våxtorps socken efterundersökte Ewald 1926 en upplöjd brandgrav. Den innehöll brända ben, keramik och en del av ett treflikigt spänne. På platsen skall mörka fläckar i åkern ha iakttagits. Detta kan tyda på att det finns fler gravar på platsen. En mindre undersökning på platsen som

genomfördes av Fredrik Svanberg och mig våren 1998 bekräftar detta (Nicklasson 1999).

Från Tönnersa i Eldsberga socken härrör ett kärl av vendiskt svartgodstyp. Det lär även i detta fall röra sig om ett gravfynd.

Arbman uppger två andra fynd som gravfynd. Ett från Snöstorps socken, Årnarp. Arbman uppger att det rör sig om ett stenröse. I detta skall man ha påträffat en trasig urna, en del förmultnat järn och en glaspärla. Jag har inte med säkerhet kunnat spåra hans källa, men det kan röra sig om fynd från Lagergrens samling SHM 7331, som bland annat innehåller fynd från Snöstorps socken, bland annat en pärla. Färgkombinationen på denna stämmer dock inte helt överens med den som Arbman anger.

Ett annat fynd skall ha gjorts i Hulabäck i Steninge socken. Det rör sig om en enskalg spännbuckla som skall ha påträffats i en lätt förhöjning. Inte heller detta fynd har jag med säkerhet kunnat identifiera. Förmodligen rör det sig även i detta fall om ett föremål från Lagergrens samling SHM 7331:541 som är en enskalg spännbuckla från Hulabäck.

Resta stenar är en gravtyp som man i Västsverige gärna av hävd har velat föra till yngre järnålder. Detta har man dock svaga belägg för i södra Halland. Antalet undersökta resta stenar är litet och de undersökningar som företagits har inte alla gånger resulterat i fynd daterbara till yngre järnålder. Ett exempel är en begränsad forskningsgrävning som Lennart Carlie genomförde i Snöstorp kring några resta stenar. Vid undersökningen påträffades fundament till ytterligare stenar men inga gravgömmor. Den ovan relaterade graven från Heberg som undersöktes av författaren och Lars Lundqvist 1997

härrör från ett område där det skall ha funnits fler resta stenar. Vid undersökningen kunde dock inte gravgömmen knytas till någon sten eller stenfundament. Hypotesen att resta stenar markerar yngre järnåldersgravfält är ännu så länge obevisad.

8. Till järnålder daterbara gravar

Det finns även flera fynd som inte går att datera närmare än att sannolikt rör sig om gravar från järnålder. Det mest spektakulära av dessa är kanske ett fynd som Ewald anger skall ha gjorts på Arnaberga nr 5 i Laholms landsförsamling. Där skall en guldring ha påträffats tillsammans med keramik och brända ben. Närmare uppgifter saknas. Ewald uppger att guldringen skall ha lämnats in till museet i Halmstad. På museet finns dock inga som helst uppgifter om att en guldring tillförts samlingarna.

En annan kategori gravar är ett antal stensättningar som grävts ut och som egentligen inte innehållit någonting utom möjligen litet brända ben och oidentifierbar keramik. Exempel på sådana gravar är en grav från Bräcke Vessige socken undersökt av Nils Johansson 1993, en från Brunskog i Eldsberga socken undersökt av Bo Strömberg 1992, en från Snöstorp undersökt av Bengt Westergaard 1990, en från Slangemöllan i Holms socken undersökt av Lennart Carlie 1993, en från Snöstorp 19:195 undersökt, även den, av Carlie, 1995 (arkivrapporter Hallands läns museer). Ingen av dessa stensättningar går att datera närmare. Det verkar vara en ryggmärgsreaktion att de då förts till yngre bronsålder-äldre järnålder av samt-

liga arkeologer. Det finns dock ingenting i vare sig fyndmaterial eller C-14 dateringar som styrker denna svepande datering. Min åsikt är att denna typ av fornlämning ännu så länge är odaterad och att det i vissa fall inte ens är klart att det rör sig om regelrätta gravar.

Sammanfattning: Järnålderns kända gravar från södra Halland

Denna sammanställning kan ses på olika sätt. Då Fredrik Svanberg och jag drog igång vårt projekt kring södra Hallands järnåldersgravar hade jag en negativ bild av vad man kunde få fram av materialet. Flera kolleger med lång erfarenhet från halländsk arkeologi framhöll att det finns få undersökta gravar från södra Halland och att stora områden är så sönderplöjda att de gravar som kan ha funnits sedan länge är förintade. Därför påbörjade jag materialsammanställningen utan större förväntningar. Som vanligt då man arbetar med material förändras bilden under resans gång. Om man ser på de positiva och negativa lärdomarna av sammanställningen är de positiva:

1. Det finns gravar från järnålderns alla perioder.
2. Det finns flera arkeologiskt undersökta gravar med bifogade osteologiska analyser.
3. Det förefaller som om det skulle kunna vara möjligt att påträffa gravar även i fullåkersbygder där marken är hårt plöjd.

Till de negativa sidorna hör:

1. Antalet gravar i sammanställningen är litet.
2. Järnålderns perioder är ojämnt representerade. Den äldre järnåldern är bättre känd än den yngre. Yngre förromersk och äldre romersk järnålder är bättre representerade än äldre förromersk och yngre romersk järnålder.
3. Inga gravfält har blivit totalundersökta. Detta begränsar möjligheterna att diskutera bland annat gravfältskronologi och sociala strukturer. Att genomföra en större gravfältundersökning borde bli ett prioriterat forskningsfält i södra Halland.

Genom undersökningar i projektet järnålderns okända gravar har flera gravar från den yngre järnålder blivit undersökta. De platser som Fredrik Svanberg och jag undersökt är Menlösa i Våxtorp och intill Stegelhögen i Söndrums socken. Vi hoppas genom det riktade projektet att kunskapen om järnålderns gravar i södra Halland skall öka.

Trots att flera frågetecken återstår att rätta ut och kanske, på grund av källmaterialets beskaffenhet, aldrig kommer att kunna rätas ut, kan denna sammanställning visa på de möjligheter som finns i ett fortsatt studium av järnålderns gravar i södra Halland. Om man skall återknyta till Arbmans sammanställning från 1950-talet har åtskilligt hänt. Järnålderns okända gravar i södra Halland börjar bli kända!

Påvel Nicklasson är fil dr och antikvarie vid Hallands länsmuseum.

Referenser

- Andersson, A. 1976. Flatmarksgrav från äldre romersk järnålder i Hov, Ysby socken.
- Arbman, H. 1954. *Hallands forntid. Hallands Historia Från äldsta tid till freden i Brömsebro*. Halmstad.
- Artelius, T., Arcini, C. 1996. Sannagård – bosättningsområde och gravplats i halländsk brons- och järnålder Arkeologiska undersökningar av fornlämning 30 och 97, Sannagård 1:19 och 3:1, Vinbergs socken, Falkenbergs kommun, Halland.
- Carlie, L. 1992. *Brogård – ett brons- och järnålderskomplex i södra Halland. Dess kronologi och struktur*. Hallands läns museers skriftserie. No 6. Halmstad. Hallands läns museum.
- Ewald, V. 1929. Esprahögen En halländsk bronsåldersgrav med sten- och järnåldersfynd. *Fornvännen*.
- Jerkemark, M. 1996. Flatmarksgravar vid Skogby – brandgropar från förromersk järnålder bland bronsålderstida högar. I Jerkemark, M. *Djupt under sanden Arkeologi längs väg E6/E20 i södra Halland Del I 1991–1993 sträckan Södra Mellby - Kvibille*. Rapport 1996:1. Kungsbacka. RAÄ UV Väst.
- Johnson, K. 1972. Gravfältet vid Skalla i Sörby, Vessige socken Från Hallands museums arkeologiska verksamhet 1971. Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län. Årgång 55.
- Lundborg, L. 1961. Ett gravfält från järnålder vid Skalla i Sörby, Vessige socken. Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län. Årgång 44.
- Lundborg, L. 1972. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland*. Hallands museum 2. Halmstad. Hallands läns museer.
- Lundqvist, L. 1996. Slöinge – en stormansgård från järnåldern. I Lundqvist, L., Ersgård, L., Nielsen, A.-L., et al. Slöinge och Borg Stormansgårdar i öst och väst. Arkeologiska Skrifter nr 18. Stockholm. RAÄ.
- Munkenberg, B.-B. 1994. *Förromerska brandgravar och mesolitiska flintor. Rapport från arkeologisk undersökning 1993. RAÄ 202, Mellby 5:44 och 19:1, Laholms lfs, Halland*
- Nicklasson, P. 1999. *Ett sönderplöjt gravfält vid Menlösa i Voxtorps socken*. Hallands läns museer.
- Stenfell, J. 1979. Från utgrävnings säsongen 1978. *Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län*. Årgång 62.
- Streffert, J., Strömberg, B. 1998. Arkeologiska undersökningar Gravar och boplatslämningar vid Sannarp - Sannarp 1:1, Raä 3, Årstads socken, Falkenbergs kommun, Halland. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar. 1998:8.
- Strömberg, B. 1996. Variationer av gravfält och gravfältstudier. I *Bilder av halländsk arkeologi – en vänbok till Lennart Lundborg*. Utskrift 5. Halmstad.
- Svanberg, F. 1999. *En okänd gravplats från yngre järnålder i Söndrum*. Hallands läns museer.
- Wattman, N. 1997. *Ett flatmarksgravfält från järnåldern. Lynga 1:3, 2:3 och 3:1, Harplinge socken, Halland*. 1997:4.
- Wranning, P., Carlie, L. 1995a. *Vapnö 3:1, Staelsbo 1:1* Hallands Läns museer Landsantikvarien.
- Wranning, P., Carlie, L. 1995b. *Vapnö 3:1, Vapnö socken, Halland. Delområde 2*. Hallands läns museer Landsantikvarien.

I fruktbarhetens tecken

ANNE CARLIE

Spår av spår

LENNART CARLIE

Den sena järnåldern i Halland

FREDRIK SVANBERG

Järnålderns okända gravar i södra Halland

PÅVEL NICKLASSON

I Arnes fotspår i Veinge

PÅVEL NICKLASSON

Jakten på den försvunna borgen

PER WRANNING

STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER

LANDSANTIKVARIEN

